

NEUE NATIONALGALERIE – ÉGY MODERN MŰEMLÉK MEGÚJULÁSA

Készítette: Varga Lilla Luca
Konzulens: Klobusovszki Péter DLA
Középülettervezési tanszék
TDK 2019

Berlinben a Kulturforumon található a Neue Nationalgalerie, amely megnyitása óta folyamatosan nagy látogatottságnak és elismerésnek örvend. 1968-ban épült, az akkori Nyugat-Berlin területén. Tervezője Mies van der Rohe, a modern építészet egyik ikonikus alakja volt. A múzeum a huszadik század egyik legismertebb építészeti alkotása, mely egyben a modern építészet és művészet temploma. A Neue Nationalgalerie az egyetlen megbízás volt, amelyet Mies van der Rohe a német államtól kapott és valóban meg is épült, valamint az egyetlen általa tervezett második világháború utáni épület Németországban. Az Új Nemzeti Galéria feltehetőleg sokkal többet hordoz magában Miesből, mint bármely más általa tervezett épület. Egy művészeti múzeum komoly épületszerkezeti és építészeti elvárásoknak köteles megfelelni, példánk viszont a korabeli épületfizikai tervezés, jelenben elégtelen körülményeitől szenved.¹ Ezek a követelmények idézték elő a szükséges felújításokat, amelyek tervezését 2015-től kezdődően David Chipperfield, korunk egyik kiemelkedő építésze és irodája végezne.

1. ábra: Neue Nationalgalerie, Berlin, Fotó: Phil Shirley/Flickr

Ludwig Mies van der Rohe 1886-ban, Aachenben született. Fiatal korát végig kísérte szülővárosának történelme és csaknem akkora hatást gyakorolt rá a rend és rendszer fogalmának középkori meghatározása Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás írásaiban, mint

¹ WIESMANN, Gerrit: When a Star Architect Wants You Not to See His Work, *New York Times*, 2017.09.27. <https://www.nytimes.com/2017/09/27/arts/design/david-chipperfield-berlin-new-national-gallery.html>
Utolsó elérés: 2019.10.27.

a modern kor építészeti alapelvei.² Mivel édesapja kőműves és egy kis kőfaragó műhely tulajdonosa volt, Mies első találkozása az építészettel a gyakorlat oldaláról történt. Bár hivatalos egyetemi építészképzésben sohasem volt része, már kis korában elsajátította azt az átfogó tudást az építésről, amely sok tanult építésznek csak később adatik meg. Tizenöt éves korában hagyta el a kereskedelmi iskolát, hogy gyakornok, majd műszaki rajzoló lehessen.

1905-ben Berlinbe ment, ahol egy építész alkalmazásában dolgozott, majd Bruno Paul, a vezető német bútorgyártó műhelyében helyezkedett el. Két évvel később hagyta el az irodát, hogy megépítse első saját tervezésű házát. 1908-tól Peter Behrens irodájában kezdett dolgozni, ahol rengeteg gyakorlati tapasztalatot szerzett, valamint megtanulta a részletek tiszteletét és a rendszerben rejlő értékeket. Az 1920-as évek elején kezd megmutatkozni munkásságán Behrens hatása, ugyanis ekkor kezdett kísérletezni az acél és üveg szerkezetű felhőkarcolók tervezésével.

E mellett, határozottan megjelentek munkáin a klasszicizmus jellegzetességei, azon belül is Friedrich Schinkel hatása. Több épületet is tervezett, melyek egyértelműen Schinkel meghatározó stílusát tükrözik, de ez Mies esetében soha nem nevezhető egyértelműen másolásnak. Már-már olyan, mintha egyike lett volna az úgynevezett Schinkelschüler csoportnak, akik életében és közvetlenül a halála után is Schinkel követői voltak.³ De mind ezek mellett Mies nem félt szakítani a hagyományokkal és felvenni a lépést saját korának követelményeivel, mégis hű tudott maradni a klasszicizmus tömegalakítási szabályaihoz és a schinkeli arányokhoz.⁴

Az 1920-as évek során kiállítások szervezése és cikkek írása mellett több figyelemre méltó és akkoriban merésznek számító épületet tervezett. Ekkoriban kezdett kikristályosodni „csont és bőr” építészete, és kialakulóban volt a később ikonikussá vált, pillérek által tartott „lebegő” tető és üveghomlokzat koncepciója. 1930-ban a dessau Bauhaus igazgatója lett, melyet a következő év során Berlinbe menekített át, ahol megszűnéséig, 1933-ig működött. Miután 1937 nyarán elhagyta a náci Németországot,

az Egyesült Államokban folytatta munkásságát. Az eddig kialakult stílusa ebben az időszakban tovább fejlődött, finomodott, de át is alakult. Az NSZK kormányától egy közvetlen felkérést

² JOHNSON, Phillip C.: *Mies van der Rohe*, New York: The Museum of Modern Art, 1947, 9.

³ JOHNSON, Phillip C.: *Mies van der Rohe*, New York: The Museum of Modern Art, 1947, 16.

⁴ JOHNSON, Phillip C.: *Mies van der Rohe*, New York: The Museum of Modern Art, 1947, 16.

kapott a 60-as évek elején, így hetvenhat éves korában visszatért a városba, ahol pályafutása elindult és hírnevet szerzett, hogy megkezdhesse nagy, berlini projektjét.⁵

2. ábra: Neue Nationalgalerie felújítás alatt, Fotó: Varga Lilla Luca

Berlin egykori kulturális központja, a Museumsinsel, a második világháború utáni kettéosztás következtében a keleti blokk, vagyis az NDK részévé vált. A nyugatnémet kultúrpolitika célul tűzte ki, egy ehhez hasonló nagyságú kulturális központ létrehozását Berlin nyugati felén; válaszként a keleti rész meglévő együttesére. A Tiergarten mellett található Kulturforum, több modern épület együttese. A háború előttről maradt fenn a St. Matthäus templom, a Sharoun Philharmonie épülete pedig 1963-ban készült el. Mies azt a feladatot kapta, hogy erre a

⁵ RILEY, Terence - BERGDOLL, Barry: *Mies in Berlin – Ludwig Mies van der Rohe: die Berliner Jahre 1907-1938* München: Prestel Verlag, 2001, 358.

helyszínre építsen. Úgy döntött, hogy egy múzeumot hoz létre.⁶ A kerületet, amely már az első világháború ideje alatt is több sérülést elszenvedett, a második világháború alatt a földdel tették egyenlővé⁷, így Mies is részese lehetett a romokban heverő városrész helyreállításának.

3. ábra: Hans Scharoun, Philharmonie, Berlin, Fotó: Varga Lilla Luca

A Mies építészetét egész pályafutása során végig kísérő „pavilon formát” hordozza a Neue Nationalgalerie is úgy, mint példaértékű elődjei a Farnsworth House és a Barcelona Pavilion. 1957-ben felkérést kapott a Bacardi cég vezetőjétől, hogy Santiago de Cuba-ba a vállalat központi irodáját megtervezze. A kérésük az volt, hogy egy olyan irodát tervezzen, ahol nincsenek határok a dolgozók között, nincsenek elválasztó felületek a vezetőség és a beosztottak között. Így Mies megalkotta a szabad alaprajzú, üvegfalú, acélpillérek által tartott „lebegő” tetővel ellátott épületét. A terve azonban a kubai forradalom kitörése miatt nem valósulhatott meg.

Az 1960-as évek elején két felkérés érkezett számára Németországból, két múzeumépület megtervezésére. Mindkét épület esetében szerette volna az elképzelését a pillérek által tartott tetővel és üvegfalakkal megvalósítani. A Schweinfurtba tervezett múzeum nem épült meg, viszont a Berlinbe készülő tervek megvalósultak. Így készült el a Neue Nationalgalerie, amely

⁶ WIESMANN, Gerrit: When a Star Architect Wants You Not to See His Work, *New York Times*, 2017.09.27. <https://www.nytimes.com/2017/09/27/arts/design/david-chipperfield-berlin-new-national-gallery.html> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

⁷ WEISSE, Ina - BÖHM Felix von: *Neue Nationalgalerie (A Documentary by Ina Weisse)*, 2017, dokumentumfilm

egy klasszikus formát jelenít meg, modern technológiával és modern építőanyagokból. Négyzetes alaprajzként teljesebb ki a nyitott, emelvényen álló pavilon forma, amely egy pódiumon álló görög templomot imitál.

A múzeum-funkció kiszolgálása érdekében szükség volt egy nagyobb teremre az időszakos kiállítások, és kisebb termekre az állandó kiállítás számára, illetve irodákra, raktárra, műhelyekre és egy kertre a szobrok elhelyezéséhez. Az épületre fém tető került, amely az 54 méter hosszú üveg függönyfalakkal határolt területet fedi le. A hatalmas teremben válaszfalakkal határolt kiszolgálóhelyiségek találhatók. Lépcsők vezetnek le az alsó szintre, ahol egy négyzetes kiállítóterembe juthatunk, amely az állandó kiállítás tereként szolgál. Innen nyílik a szoborkert is, valamint a másodlagos helyiségekbe is innen biztosított a bejutás. Ennek a további szintnek a beépítésével növelte Mies a hasznos alapterületet, így itt elfértek a kiszolgálóhelyiségek is, valamint közvetlen kapcsolat jött létre a külső és belső terek között.

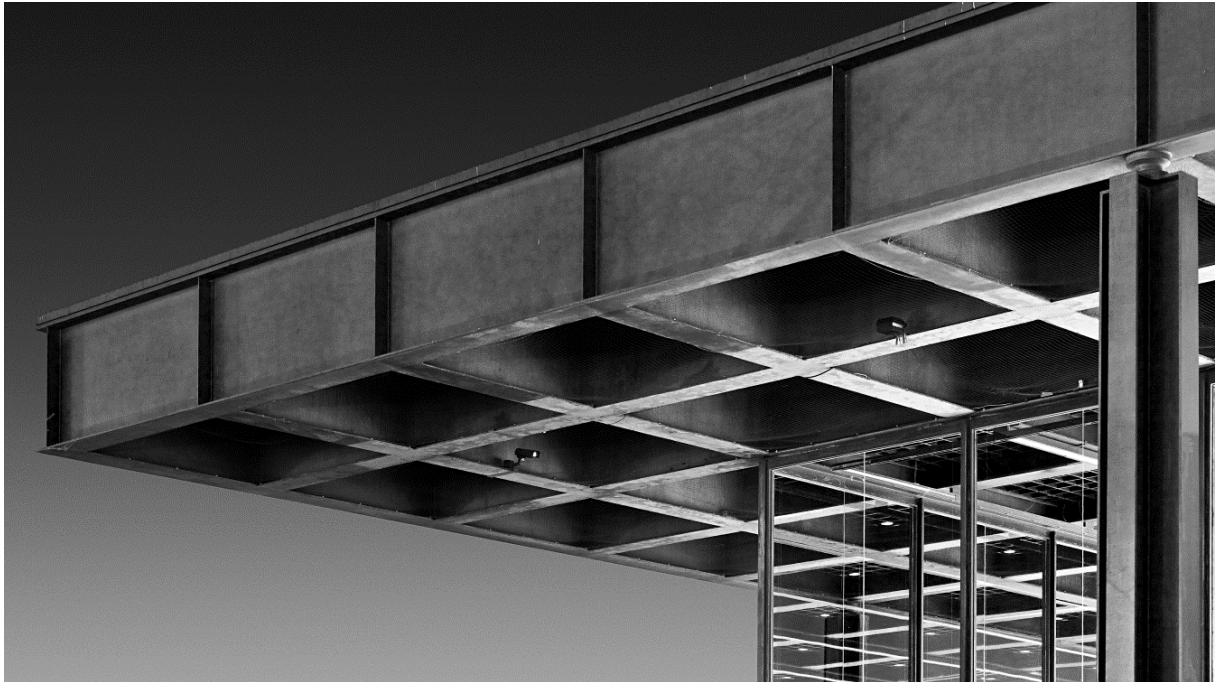

4. ábra: Neue Nationalgalerie, Berlin, látkép a Tiergarten felől, Fotó: Mangan2002/Flickr

Az építés idejében a pavilon, földön előre összeszerelt tetőlemezének épületre emelése kiemelkedő műszaki teljesítménynek, és ezáltal jelentős média eseménynek számított: 16 hidraulikus emelő segítette a 60x60 méteres vázszerkezetet a helyére, a nyolc darab acél pillér tetejére⁸. Mivel Mies azt szerette volna, hogy a tető teljesen sík legyen, és ez ilyen méretek

⁸ RILEY, Terence – BERGDOLL, Barry: *Mies in Berlin – Ludwig Mies van der Rohe: die Berliner Jahre 1907-1938* München: Prestel Verlag, 2001, 358.

esetében nem megoldható, a tetőn létrejövő lehajlásokkal kalkulálva, a vele dolgozó építőmérnökökkel együtt hoztak létre egy olyan felületet, amely a közepén és a sarkain kiemelkedik, így a terhek okozta lehajlással együtt síknak látszódik⁹. Az épület 1968-ban, három év építkezés után készült el. Mies van der Rohe 1969-ben Chicagóban halt meg, az elkészült épületet már nem láthatta.

5. ábra: Neue Nationalgalerie, Fotó: Andreas Levers/Flickr

Az múzeum elkészülte után évtizedekig állt a kultúra szolgálatában Berlinben. Számos kiállításnak adott helyet, és ez idő alatt - bár tisztelettel és odafigyeléssel használták a remekművet - felmerültek funkcionális és épületszerkezeti problémák, melyek megoldásra vártak. Az egyrétegű üveg homlokzat a vékony ablakkeretekkel nem bizonyult megfelelőnek a berlini időjárásra jellemző kemény telekhez és forró nyarakhoz. A kiállított művek által igényelt páratartalom az üvegfelületek belső oldalain csurgó vízzé csapódott le, valamint a fém ablakkeretek, hőtágulás okozta mozgása egymás után repesztette be a nagy üvegpaneleket¹⁰. Annak ellenére, hogy ekkoriban Németországban ilyen jellegű épületszerkezeteket még nem építettek, Mies van der Rohe esztétikai szempontok miatt szerette volna mindenképp alkalmazni ezt az acélvázaz, üvegpaneles megoldást. Mindeközben az Egyesült Államokban megvalósult terveinél hőszigetelt üvegtáblákat és hőszigetelt profilokat alkalmazott. A

⁹ WEISSE, Ina - BÖHM, Felix von: Neue Nationalgalerie (A Documentary by Ina Weisse), 2017, dokumentumfilm

¹⁰ WIESMANN, Gerrit: When a Star Architect Wants You Not to See His Work, *New York Times*, 2017.09.27.

<https://www.nytimes.com/2017/09/27/arts/design/david-chipperfield-berlin-new-national-gallery.html>

Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

későbbiekben az erős páralecsapódás elleni védekezés gyanánt - amelyet a felső szint levegőjének magas páratartalma és a szigetetlen felületek okoztak - kis csatornákat szereltek fel a függönyfal elé, a kondenzációs víz összegyűjtésére. Minden más intézkedés, mint például a függönyök vízhatlanítása csak a következményeket igyekezett mérsékelni, nem magát a problémaforrást hatástalanítani. Ugyanez vonatkozik a berepedő üvegpanelekre, amelyeket 1970 óta folyamatosan cseréltek.¹¹

Negyvenhat év állandó használat után a múzeum bezárta kapuit a közönség előtt, hogy megkezdődhessenek a szükséges felújítási munkálatok. Mivel az épület a 20. század második felének egy meghatározó remekműve, mellesleg kiemelkedő fontosságú műemlék, felmerült a kérdés, hogy milyen mértékben és hogyan szabad az épületen változtatni.¹²

Mies feszegette az építészet és a szerkezetek terhelhetőségének határait. Olyan épületeket tervezett, amelyek szerkezetileg nem felelnek meg minden elvárásnak, főleg nem a mai, az akkorihoz képest drasztikusan megváltozott épületszerkezeti követelményeknek. A modern építészet következtében kialakult új formanyelv és az általa létrejövő újszerű épületszerkezetek, nem várt komplikációkat hordoznak magukban. A lapostetők nem kaptak megfelelő szigetelést, az üvegfelületek a mai technológiai színvonallal és követelményekkel össze sem vethetők. Nem a Neue Nationalgalerie az egyetlen ilyen jellegű problémákkal küzdő épület, ebből a korból. Chipperfield hibák helyett ezeket kihívásoknak nevezi, amelyekkel most meg kell küzdenie. „Egy közönséges épületnél az építész könnyen megoldhatná a problémát: egyszerűen több hőszigetelést használna a falakon.” De ez itt nem lehetséges, mert „Mies esetében nincs hely ezeket elrejtteni.”¹³

David Chipperfield miután az 1980-as években végzett tanulmányaival a Kingston University-n Richard Rogers, majd Norman Foster irodájában dolgozott, mielőtt saját irodáját megnyitott volna. Ezt követte a 9H nevezetű galéria megalapítása. A Tate Modern újjáépítését célzó pályázat után egy üzlethelyiség volt az első megvalósult terve Issey Miyake számára a Sloane Street-en, 1985-ben. Az üzlet a használt anyagokkal és részletezettséggel kicsit soknak tűnhet

¹¹ JASPERS, Martin: The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument, *Docomomo*, 2017.07.17. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

¹² JASPERS, Martin: The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument, *Docomomo*, 2017.07.17. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

¹³ WIESMANN, Gerrit: When a Star Architect Wants You Not to See His Work, *New York Times*, 2017.09.27. <https://www.nytimes.com/2017/09/27/arts/design/david-chipperfield-berlin-new-national-gallery.html> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

Chipperfield mai, letisztult stílusához képest, de már akkor is felfedezhető volt munkájában, hogy különösen fontosnak tartotta azt, hogy ne legyen az épület túl sok.

Miyake-nek köszönhetően az egyike volt az első nyugati építészeknek, akik Japánban is munkálkodtak. Két épületet tervezett ekkor Tokióba: egy galériát¹⁴ és egy irodaházat¹⁵. Ekkoriban Nagy-Britanniában kevésbé volt jelen, mindösszesen egy lakóháza, a River and Rowing Múzeum, valamint egy irodaépülete¹⁶ készült itt el.¹⁷

Mára egy nemzetközileg ismert, és elismert építésszé nőtte ki magát, tervezett Ázsiába, Észak-Amerikába, Európába és Afrikába is. London mellett Milánóban és Shanghaiban is vannak irodái, berlini irodája pedig már több főt számlál, mint a londoni. Ahogy egyre több tapasztalatot szerzett egyre inkább kiforrott és megérett saját stílusa.

Eközben Németországgal és a német kultúrával is közelebbi kapcsolatba került. 1994-ben kapta első megbízását Németországban, ami egy családiház tervezése volt. Ezt egy stúdió követte Düsseldorfban, majd a Neues Museum felújítására is pályázott olyan nevek mellett, mint Frank O. Gehry és Giorgio Grassi. Az 1994-ben a pályázaton második helyezést ért el. Az ezt követő hosszas egyezkedés, és a nézetkülönbségek tisztázását követően 1997-ben, az újabb kiírt pályázaton végül Chipperfield irodája nyerte el a megbízást. Egy tizenkét éves tervezési és építési fázist követően, 2009-ben készült el a múzeum. A Neues Museum az első alkotása, amely kiforrott eszméit képviseli, és valószínűleg, melynek során az egyik legnagyobb kockázatot is vállalta.

A projekt maga érzékeny pontot érintett. Chipperfield szerint „minden városnak megvan a maga történelme, Berlinnek viszont túl sok is van belőle”¹⁸. A rendszerváltás utáni Németországban nagyon fontossá vált a múltra való emlékezés, különösen a háborúra és annak szörnyű következményeire, valamint a náci múlt feldolgozása és ha lehet jóvátétele. Chipperfield egy olyan megoldással próbálkozott, ami akkoriban meglehetősen szokatlan volt: ahelyett, hogy lebontaná az ott álló romot és helyére egy teljesen új épületet emelne, egybeolvasztja ezeket. Része lesz a régi az újnak, hangsúlyozva a múltat, de együttműködve a jelennel, egy épületen

¹⁴ Gotoh Museum, Chiba

¹⁵ Matsumoto Corporation Headquarters, Okayama

¹⁶ BBC Scotland Headquarters, Glasgow

¹⁷ David Chipperfield Architects: *Form Matters*, Verlag der Buchhandlung Walter König, 2009

¹⁸ SMITH, Paul: Jede Stadt hat Geschichte – Berlin fast zu viel, *Die Welt*, 2015.05.14.

<https://www.welt.de/icon/design/article140838665/Jede-Stadt-hat-Geschichte-Berlin-fast-zu-viel.html> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

belül¹⁹. Annak ellenére, hogy sok teljesen új épületet tervezett, azon projektjei által vált egyedivé és emiatt ismertté, melyeknél az újat a régivel ötvözi, a jelent a múlttal összeköti. A Neues Museum mellett számos más épületénél felfedezhető ez a motívum, bátran ötvözi az új épületrészeket a már meglévővel, ezzel különös hatást elérve. Ilyen jellegzetes épület például a berlini Galerie am Kupfergraben, egy második világháborúban lebombázott épület, amelyen évtizedekig egy hatalmas lyuk tátongott. Az új kortárs épületrész ezt a sérülést tölti ki, emlékeztetve a múltra, anélkül, hogy másolná vagy a helyébe próbálna lépni. A legfőbb alapelve az, hogy minden épület egyedi és ennek következtében a felmerülő problémák is egyéniek. Az iroda filozófiája az, hogy „pontosan megértsük, hogy az épület mi volt, és milyen volt. Majd ezután megfontolható lépésről-lépésre, hogy mit szeretnénk tenni vele.”²⁰

6. ábra: Mies van der Rohe Neue Nationalgalerie, Fotó: seier+seier/Flickr

Berlinben a háború pusztításai miatt számtalan épület található, amelyek ilyen jellegű felújítások alapanyagaként szolgálhatnak. Korunk építésze segít abban, hogy ne felejtsük el a múlt történéseit, egyben helyreállítja a sérült épületeket és egy emlékművet is létrehoz.²¹

¹⁹ SMITH, Paul: Jede Stadt hat Geschichte – Berlin fast zu viel, *Die Welt*, 2015.05.14

<https://www.welt.de/icon/design/article140838665/Jede-Stadt-hat-Geschichte-Berlin-fast-zu-viel.html> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

²⁰ MARQUEZ, Fernando – LEVENE, Cecilia – LEVENE, Richard (szerk.): David Chipperfield 2006-2014, *El Croquis*, 2016., 22.

²¹ SOMOGYI Krisztina (szerk.) - KLOBUSOVSKY Péter (szerk.): *Középületek Közvetlen Közelségben 70 éves jubileumi kiadvány*: KERÁKGYÁRTÓ Béla: *Megmutatni a sebeket - begyógyítani a sebeket*, Budapest: Épülettervezés Oktatásért Alapítvány, 2017, 170-171.

David Chipperfield lehetőséget kapott, hogy a munkáiról egy kiállítást készítsen a Neue Nationalgalerieben, de ő sokkal inkább szeretett volna egy építészeti installációt létrehozni. Terveiben visszatérő és ikonikus elem az oszlop, és úgy gondolta, hogy érdekes lenne a kiállítást az oszlop, mint motívum gondolatára felfűzni Mies múzeumában. Így ahelyett, hogy az épületben egy kiállítást mutatott volna be, az épületet alkotta át²². Mialatt Chipperfield az installációján dolgozott, kiderült, hogy ő kapja a megbízást a felújítására is, így az ő installációja lesz az utolsó kiállítás a munkálatok megkezdése előtt²³. Az iroda 2014-ben hántolt fatörzsekből készítette el az utolsó bemutatott művet: egy oszlopcsarnokot. Az alkotás erősen ironikus és provokatív. Mies, aki egy oszlopok nélküli teret tudott létrehozni, megcáfolta a pillérek szükségességét, erre válaszul Chipperfield egy különös fizikai tapasztalatot, és optikai hatást hozott létre azzal, hogy annyi „pillért” helyezett el a teremben, amennyire a modern szerkezeti anyagok feltalálása előtt szükség lett volna.²⁴

A csarnok száznegyvennégy darab, szigorú raszter szerint elhelyezett, a Balti-tenger partjáról származó lucfenyőből készült, melyek a padló és a lebegő tető közé feszültek be. Az installáció címe, Sticks and Stones, amely egy angol nyelvű gyermekmondóka címe. Az épület kőből készült padlólemezére és a fölötte elhelyezett fenyő oszlopokra utal, de emellett egy második jelentést is hordoz, amely a mondóka második sorában jelenik meg: Sticks and stones may break my bones, but words will never hurt me²⁵. Az építészet lényegi ereje a szavakon sokkal inkább túlmutat: minden építésznek hinnie kell abban, hogy a fizikai, kézzel fogható sokkal fontosabb, mint a leírt vagy kimondott szavak. Az épített, fizikai dolgok valóban jelen vannak, míg a szavak kimondva vagy akár leírva, nem maradandók, így sokkal nagyobb a létrejövő, megtapasztalható, fizikailag is jelen lévő építmények hatása.

²² Freunde der Nationalgalerie – Film zur Ausstellung <https://www.youtube.com/watch?v=d3lHYf9v744> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

²³ REDECKE, Sebastian: Die Sanierung der Neuen Nationalgalerie, *Bauwelt*, 2016.12.09. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/die-sanierung-der-neuen-nationalgalerie> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

²⁴ SMITH, Paul: Jede Stadt hat Geschichte – Berlin fast zu viel, *Die Welt*, 2015.05.14. <https://www.welt.de/icon/design/article140838665/Jede-Stadt-hat-Geschichte-Berlin-fast-zu-viel.html> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

²⁵ Angol nyelvű közmondás, magyar jelentése: Fizikailag bántalmazhatsz, de verbálisan nem. (Botok és kövek talán eltörik a csontjaimat, de szavakkal soha nem bántatsz.) (Ford: Varga Lilla Luca)

7. ábra: David Chipperfield - Sticks and Stones, Berlin, Fotó: Petres Hagen/Flickr

A térbe helyezett lebegő fa „pillérek” és az épület padlólemeze együtt idézik vissza a történeti építészetből jól ismert súlyos építészeti elemeket, és a tektonikusságot, ezzel szemben az üvegburok felett lebegő tető és a letisztult szabad tér a modern építészet könnyedségét képviseli. Chipperfield szerint az oszlopok alkalmazása a Mies által létrehozott tökéletesen üres, pillérek nélküli térben izgalmas és ironikus is egyben.

„A pillér a modern építészet egyfajta elveszett gyermeke (...) Nem igazán van már szükségünk oszlopokra. Áthidalhatunk akár ötven métert is nélkülük, ahogyan ez a tér is ezt mutatja. A pillérek egyfajta nyelvezetet hordoztak magukban, amivel a teret megalkotják, így bizonyos tekintetben tisztelegni szerettünk volna az oszlopok elveszett tulajdonságai előtt.”²⁶

Az éjjeli sötétség kihangsúlyozta az „erdőt” az „üvegházban”, és utolsó alkalommal minden figyelmet Mies van der Rohe késői alkotásának szentelt.²⁷

²⁶ MERIN, Gili: David Chipperfield's "Sticks and Stones" Toys with Van Der Rohe's Bones in Berlin, *ArchDaily*, 2014.10.01. <https://www.archdaily.com/552553/david-chipperfield-s-sticks-and-stones-toys-with-van-der-rohe-s-bones-in-berlin> (“The column is a sort of lost child of modern architecture (...) We don't really need columns any more. You can span fifty meters without columns, as this space shows us. Columns used to carry language, to create space, so in some ways we wanted to make a tribute to the lost qualities of the column.”) Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

²⁷ MERIN, Gili: David Chipperfield's "Sticks and Stones" Toys with Van Der Rohe's Bones in Berlin, *ArchDaily*, 2014.10.01. <https://www.archdaily.com/552553/david-chipperfield-s-sticks-and-stones-toys-with-van-der-rohe-s-bones-in-berlin> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

Ezután 2015 januárjában a múzeum bezárt, és megkezdődött a kipakolása. A gyűjtemény kiállított, és a raktárban tárolt darabjait is külső helyszínekre szállították. A Hamburger Bahnhofban kaptak helyet jövőbeli katalogizálásukig, valamint ide kerültek az adminisztratív helyiségek is. A nagy méretű szobrokat is elszállították a kertből. A ki- és átköltöztetés több mint egy évet vett igénybe.²⁸

8. ábra: A Neue Nationalgalerie a St. Matthäus Kirche-ből, Fotó: Varga Lilla Luca

Annak ellenére, hogy a Neue Nationalgalerie megépítésekor a kor első high-tech német múzeumának számított, a kiváló épületgépészeti tervezés példája, és az épület elvárt technikai teljesítménye sem változott, mégis felújításra szorult. Ennek, a funkciójából adódó technológiai követelmények megváltozása az oka.²⁹

Bár évtizedeken keresztül működött az épület, mégis olyan nagy tisztelettel voltak az eredeti felépítés iránt, hogy mindeddig nem volt szükséges, hogy jelentős felújításokat hajtsanak végre rajta. A karbantartása és a megelőző beavatkozások sem okoztak nagyobb változásokat, éppen csak megtartották az épületet és biztosították a használhatóságát. Az ok, amiért mégis eljött egy átfogó felújítás ideje az, hogy az épületen apró károk keletkeztek, az épületgépészete már

²⁸ REDECKE, Sebastian: Die Sanierung der Neuen Nationalgalerie, *Bauwelt*, 2016.02.09.

<https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/die-sanierung-der-neuen-nationalgalerie> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

²⁹ JASPERS, Martin: The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument, *Docomomo*, 2017.07.17. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

elavulttá vált, valamint tűzvédelmi problémák is felmerültek. Így a felújítás terveinek középpontjában az áll, hogy az épület használatának a követelményei és maga a fizikai építmény közötti konfliktustényezőket csökkentsék. A konfliktus maga igazából nem is az épület értéke és a külső elvárások vagy követelmények között keletkezett, hanem sokkal inkább a különböző épület-értékek között.

Chipperfield meggyőződése, hogy egy óvatos vizsgálat és egy diagnózis minden terápia alapja, így a koncepció kialakítása és a tervezés előrehaladtával egyidőben egy alapos és átfogó felmérési munkát is végeztek az épületen. Figyelembe véve az építmény történetét, magát az építészettörténetet, műemlékvédelmet, helyreállítást, esztétikai integritást és az anyaghasználatot.³⁰ A múzeum megjelenése avulhatatlan és modern, de a szerkezeti részei elavulttá és elhasználttá váltak az évek alatt.³¹ Az erősen absztrahált klasszikus templomforma, amit megjelenít és az elegáns anyaghasználat időtállóvá tesz, viszont a benne található padlószőnyeg, a tapéta, a padlóburkolat, a függöny, bármilyen óvatossággal is bántak velük, és orvosolták a felmerülő hibákat, közel ötven év használat után vesztettek eredeti fényükből, amely ezeknél az anyagoknál negatív változásként fogható fel. „Az Új Nemzeti Galéria felújítása egy olyan folyamat, amely Mies páratlan épületének a csontjait és bőrét is érinti. (...) A feladatunk nem csak a test helyreállítása, hanem a lélek megóvása is.”³²

Az egykori építkezésről és tervezésről világos képet nyújtottak Mies van der Rohe archív dokumentumai, melyeket a Museum of Modern Art new york-i épületében és a washingtoni Library of Congress-ben őriznek. Ezen kívül a berlini irattárak nemcsak eredeti tervezési dokumentumokkal, alaprajzokkal, metszetekkel és részletrajzokkal szolgáltak, de korábban nyilvánosságra nem hozott fotókkal és diákkal az épület egykori építéséről és annak különböző fázisairól.

Mies van der Rohe amerikai épületeinél tett látogatása során az iroda betekintést kaphatott abba, hogy az Egyesült Államokban miként kezelték a műemléknek számító alkotásokat. A Torontóban, Chicagóban és Houstonban tett látogatások tanulságai, illetve a new york-i Seagram Building, annak ellenére, hogy különféle épülettípusokról van itt szó, azonos eredményeket és visszatérő hibákat mutatnak: tökéletlen vízszigetelés a tetőn és az erkélyeken,

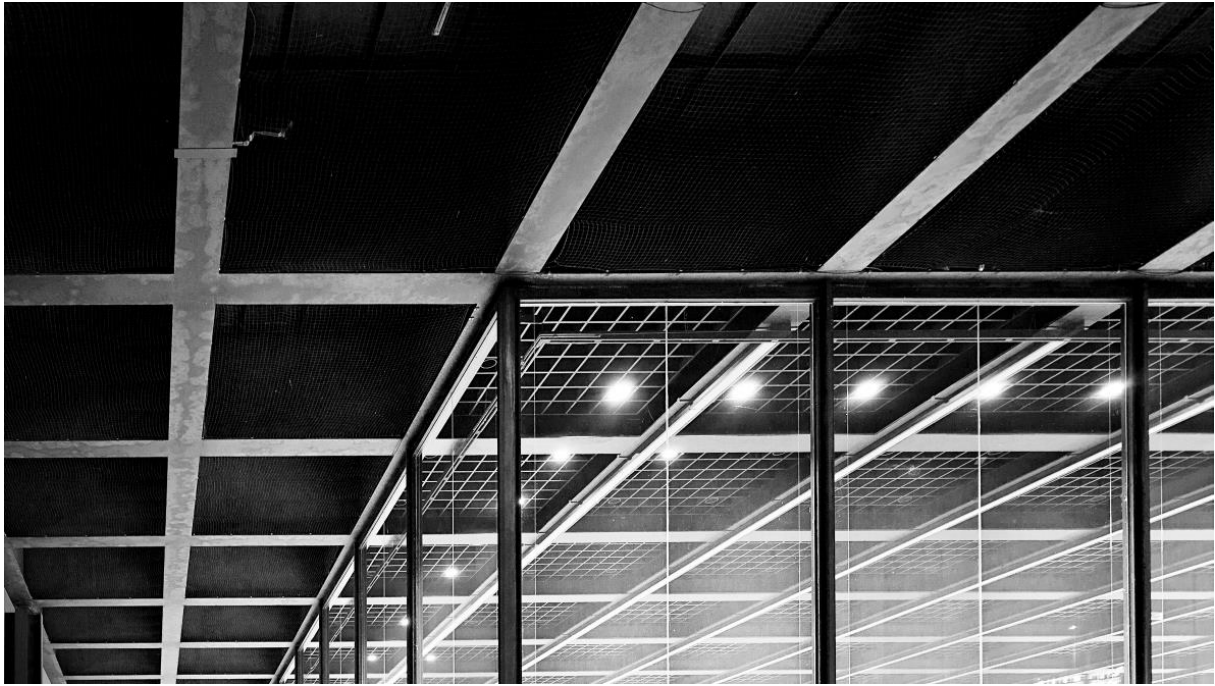
³⁰ JASPERS, Martin: The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument, *Docomomo*, 2017.07.17. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

³¹ Uo. Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

³² Form vs Function. Mies und das Museum – David Chipperfield beszéde https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/mission_statement Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

korrózió és rések a függönyfal homlokzatokon. Ezeknek az épületfizikai és épületenergetikai hibáknak a kiküszöbölésére egy olyan szerkezeti felújítás eszközölhető, amellyel nem próbálják teljességben megújítani az épületet, és elfogadják a korlátokat, amiket szab³³.

Így történhet meg az, hogy egy sztárépítész és irodája felújítanak egy épületet úgy, hogy gyakorlatilag nem is akarják a munkájukat szemmel láthatóvá és első pillantásra észrevehetővé tenni.

9. ábra: Neue Nationalgalerie, Fotó: Andreas Levers/Flickr

Az egyértelmű céljuk, hogy a galéria 2020-ban úgy nyisson újra ki, hogy jobban működik, mint ezelőtt, de ránézésre és érzésre olyan legyen, mint amilyen mindig volt. Chipperfield azt szeretné, ha a múzeum a modern elvárásoknak megfelelően, légkondicionált helyiségekkel, visszafogott világítással működne, anélkül, hogy bármely látogató észrevenné, hogy az ő keze munkája is benne van. Amennyire csak lehet szerettek volna vizuális beavatkozások nélkül dolgozni, mindenekelőtt Mies van der Rohe iránti tiszteletből, másodlagosan pedig az alapvető célkitűzés, miszerint „láthatatlan” felújítást végeznek, nem összeférhető azzal, hogy bármilyen látványos változtatást hajtsanak végre. Mindezek mellett Chipperfield úgy gondolta, hogy nincs

³³ JASPERS, Martin: The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument, *Docomomo*, 2017.07.17. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

olyan számú feltétlenül szükséges beavatkozás az épület esetében, amely indokoltá tenné azt, hogy saját „ismertetőjegyeit” hagyja rajta.³⁴

A felújítás komoly akadályokat szab, de megpróbálnak egyensúlyt tartani a régi megőrzése és a nyomás között, hogy minden mai elvárásnak megfeleljen a múzeum. „Olyanok vagyunk, mint a sebészek a test körül. Felnyitottuk és most mindannyian ránézünk.”³⁵ Így, miután a tíz építészből álló csapat - akik a szétbontáson dolgoztak - közel fél év munka után végzett, 35 000 épületdarab várt tisztításra és katalogizálásra. Ezek között 14 000 gránit lap, 3 500 világítás rögzítő elem, és még egy Mies által tervezett hamutál is volt.³⁶

10. ábra: Neue Nationalgalerie, Fotó: Feredico Pelloni/Flickr

A felújítás előzetes tervezési folyamata csak néhány előkészületi követelményt foglalt magába, de egy átfogó felmérés a jelenlegi helyzetről elengedhetetlen volt. Az eredeti állapot rögzítésekor feljegyzésre kerültek a nem rendeltetésszerűen használt helyiségek, illetve azok is, amelyek több funkciót töltöttek be. A látogatók számára fenntartott terek, mint a ruhatár, a

³⁴ JASPERS, Martin: The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument, *Docomomo*, 2017.07.17. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

³⁵ WIESMANN, Gerrit: When a Star Architect Wants You Not to See His Work, *New York Times*, 2017.09.27. <https://www.nytimes.com/2017/09/27/arts/design/david-chipperfield-berlin-new-national-gallery.html> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

³⁶ WIESMANN, Gerrit: When a Star Architect Wants You Not to See His Work, *New York Times*, 2017.09.27. <https://www.nytimes.com/2017/09/27/arts/design/david-chipperfield-berlin-new-national-gallery.html> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

jegyiroda vagy a szuvenír bolt, erősen alul dimenzionáltak bizonyultak, és a kiállítások előkészítési helyiségeiben túl kevés hely állt rendelkezésre. Ezen kívül a tárolóegységek és a műhely is túl szigorúan szabályozott volt.

A használat újra definiálására is szükség volt, amely azzal kezdődött, hogy a Mies van der Rohe eredeti tervei szerint, az alsó szinten található nyilvános terek elrendezését visszaállították. Azzal, hogy az északi folyosóról a ruhatárt és az előcsarnokból a könyvesboltot, illetve múzeumi szuvenírboltot eltávolítják: Mies eredeti idealizált terveit támasztják fel. Az elvett funkciók új helyre kerülnek: a már meglévő szoborkert és a festménytároló helyiség lesz új otthonuk. Az épület bővítése eredetileg nem volt kitűzött cél, akkor derült fény a szükségességére, miközben az épületet jobban megvizsgálták, és a szükséges munkálatokat felmérték. Ezek az átalakítások végül a bejárat alatt, egy újonnan hozzáadott földalatti rész megépítéséhez vezettek, amely azért jöhetett létre, mert mind a külső, mind a belső publikus terek elől elzárt helyen található. A homlokzat felújítása előtt hónapokon keresztül tartó felméréseket végeztek, hogy a legpontosabb képet kapják az időjárás okozta elváltozásokról. A szükséges beavatkozás több részből áll: homlokzatonként három darab függőleges megerősítő elemet, az üveglapok sarkai speciális kialakítást kapnak, valamint a függönyfal tartóváza sűrűbb felosztásra kerül. Megvizsgálták a hőszigetelés lehetőségeit is, mivel az egyik legfontosabb beavatkozás lenne, a hőviszonyok javítása. A különböző megoldási lehetőségek közül az kerül megvalósításra, amely az épület külső megjelenését legkevésbé változtatja meg. Az eredeti üvegfelületek biztonsági üveggel lesznek helyettesítve, az ablakprofilok és a tartók megőrzésre kerülnek. Így végeredményben a homlokzat nem hőszigetelt és a későbbiekben is fennáll a páralecsapódás problémája, de az eddigiekkel szemben egy megfontolt döntés következményeképp. A homlokzati üveg elemek hőszigetelése az épület drasztikus külső változását eredményezné, így az eredeti tömeg és arány is elveszne. A tervezők úgy tekintenek a nem hőszigetelt homlokzatra, mint egy időhöz kötött alkotóelem, melynek negatív hatását csökkenteni igyekeznek.

Mies van der Rohe eredeti tervének része volt egy áttetsző függöny, amely az üvegcsarnok három oldalán, a függönyfalak előtt szabadon mozgatható volt, egy elektromos vezérlő segítségével. A függöny praktikus okokból került fel, ugyanis szükség volt valamire, ami védelmet nyújt a napsütés és az UV sugárzás ellen. 1968-ban helyezték fel, 1990-ben felújították, majd 2002-ben végleg eltávolították. Ez a mozzanat egy ünnepezt felszabadulás volt az épület számára, mert így egy teljesen átlátszó „kiállítódobozként” áll a városi rengetegben. Nagyon éles ellentét alakult ki mozgathatósága és az épület többi része között, amelyek azon túl, hogy mozdulatlanul állnak, súlyos és szilárd anyagokból épültek, mint acél,

üveg és természetes kő, szemben a laza függönnyel. A felújítás során a gyártó mintái alapján a szerkezet helyreállításra kerül, de lehetőség lesz ideiglenes levételére és tárolására az épületben. Kiegészítésképpen egy második rendszert is felhelyeznek, amelyre kevés munkával sötétítőket akaszthatók. A Mies van der Rohe korai tervein szereplő terazzo burkolat helyett egy 1965-ben tartott chicagói tervezői megbeszélés során az alsó szint padlóburkolata egy visszafogott, szürke padlószőnyegre módosult, amelyből már egyáltalán nincs eredeti fennmaradt darab, mert az évek során rengeteg felújításon ment keresztül. A Chipperfield vezette felújítási megbeszéléseken súlyos ellenérvek merültek fel a szőnyegpadló ellen, amelyek karbantartási nehézségeken és tartóssági kérdéseken túlmutatnak, ugyanis a szőnyeg megnehezíti a műalkotások kiállítását is. Ezekkel a figyelmen kívül nem hagyható érvekkel szemben pedig felmerül, hogy a szőnyeg egy vitathatatlanul egyedi és karakterisztikus eleme az épületnek. A végső döntés a szőnyegpadló helyreállítása mellett, az egyetlen olyan kérdés volt a tervezési folyamat során, amelyben nem született egyhangú megegyezés.

A Neue Nationalgalerie több kisebb felújításon átesett az elmúlt évtizedekben, amelyek a saját idejükben mind korszerűnek tündek, de mára már esztétikailag és szerkezetileg is elavultak, és karbantartásuk nehézséget okoz. Így a múzeum 60-as évekbeli eredeti esztétikájának elfogadása, mint egyedi tulajdonság, és ennek megőrzése amennyire csak lehet, egy logikus elhatározás.³⁷ A felújítás leginkább kihívást okozó szempontja mindenképpen a vívódás a szerkezetek felújítása és az eredeti értékek megőrzése között. Az egész projekt legfőbb elve az lett, hogy elfogadják az öregedést, a használat és a korábbi felújítások, átalakítások nyomait mindaddig, amíg az összkép nem sérül és a használhatóság sem korlátozódik. Mivel minél több eredetit szerettek volna megtartani Mies mesterművéből, kompromisszumokra kényszerültek. Mies van der Rohe egy olyan építész volt, aki képes volt egy utópisztikus épület megtervezésére, és megépítette azt egy olyan városban, amelynek szüksége volt utópisztikus gondolatokra.³⁸

Chipperfield szerint azzal, hogy őt éri e mestermű felújításának megtisztelő feladata, az építészetnek olyan formája bontakozik ki, amelynél minden meghozott döntés kiemelkedő fontossággal bír. A fizikai jelenlét és a kompozíció testközelből hozzáférhető. Egy olyan épületről van szó, ahol a szerkezet, az üvegréteg, a keretek, mind egy gondolat és megvalósított

³⁷ JASPERS, Martin: The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument *Docomomo*, 2017.07.17. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

³⁸ WEISSE, Ina – BÖHM, Felix von: Neue Nationalgalerie (A Documentary by Ina Weisse) (2017)

elképzelés részét képezik. Semmi sincs elrejtve, minden pontosan az, mint aminek látszik, egy tökéletes egység, egy gondolatot szolgálva.³⁹

11. ábra: Neue Nationalgalerie, Fotó: DrKssn/Wikimedia Commons

Amikor egy modern emlékműről-műemlékről beszélünk könnyen azt állíthatjuk, hogy valódi értéke modernségében rejlik. Míg számtalan felújítási projekt csak a vizuális megjelenésre koncentrál, a Neue Nationalgalerie felújításának minősége azért különbözik ezektől, mert a felújítás kapcsán egy átfogó és egyetemes tervezési és kivitelezési folyamatról beszélhetünk. Ez azt jelenti, hogy nem csak a látható dolgok sértetlenségét vesszük figyelembe a felújítás során, hanem a szerkezetet magát is, a korára jellemző és klasszikus elemeivel együtt. Nem a vizuális kép az, ami a folyamatot meghatározza, hanem a szerkezet és a külső együttese.⁴⁰

A munkálatok várhatóan 2020-ban érnek véget. A Neue Nationalgalerie felújítása egy érdekes folyamat. Két világhírű építész munkájának eredménye, két különböző évszázadban. Miesnek sikerült egy életművet létrehozni, és nagy álmát – az üvegfalak fölött lebegő tetőt és nyitott szabad teret – megvalósítani, Chipperfield pedig - tőle szokatlan módon - állítja ezt közel ötven évvel később helyre. Az épület és tervezője is meghatározó szerepűek-jelentőségű a 20. század építészetében, Chipperfield pedig korunk egyik legismertebb építésze.

³⁹ Form vs Function. Mies und das Museum – David Chipperfield beszéde

https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/mission_statement Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

⁴⁰ JASPERS, Martin: The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument, *Docomomo*, 2017.07.17. <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> Utolsó elérés: 2019. 10. 27.

12. ábra: Neue Nationalgalerie Fotó: Ryan Roberts/Flickr

Vélhetően megengedhette volna magának, hogy személyes stílusának nyomát az épületen hagyja, vagy saját belátása szerint alakítsa azt át, a múzeum ugyanis a mai esztétikai elvárásoknak sem tökéletesen felel meg, mivel elég határozottan a hatvanas évek aktuális „divatját” követi a belső megjelenése. De a felújítás egyértelműen megtagadja a múzeum átalakítását a kortárs eszmék és esztétikai értékek szerint, így tartózkodik a vizuális látvány “felfrissítésétől” is. Ezek helyett sokkal inkább egy óvatos manőverezés volt a műemléki értékek és morális kérdések között, amelyek a tervezési és felújítási folyamatot is irányították

„There is critical reconstruction and non-critical reconstruction. If you’re not careful, they could look the same.” – David Chipperfield ⁴¹

⁴¹ MARQUEZ, Fernando – LEVENE, Cecilia – LEVENE, Richard (szerk.): David Chipperfield 2006-2014, *El Croquis* 2016. 22. (Létezik kritikával végzett felújítás és nem kritikával végzett felújítás. Ha nem vagyunk elég óvatosak, ezek egyformának tűnhetnek. (Ford.:Varga Lilla Luca))

Irodalomjegyzék

NERDINGER, Winfried - TAFEL, Cornelius – TAYLOR, Ingrid (ford.) – STERN, Ralph (ford.): *Architectural Guide Germany – 20th Century* Basel: Birkhäuser – Verlag für Architektur, 1996

FRAMPTON, Kenneth: *A modern építészet kritikai története* London, Thames and Hudson Ltd, 1980, 1985, 1992, 2007

BLASER, Werner: *Mies van der Rohe, Lehre und Schule* Basel, Stuttgart: Birkhäuser, 1977

JOHNSON, Phillip C.: *Mies van der Rohe*, New York: The Museum of Modern Art, 1947

ASENSIO, Paco (szerk.): *Mies van der Rohe* Kempen, teNeues Publishing Group, 2002

HAUBRICH, Reiner: *Berlin Gestern Heute Morgen Auf der Suche nach der Stadt* Berlin, Nicolaische Verlagsbuchhandlung Beuermann GmbH, 1999

David Chipperfield Architects – NYS, Rik (szerk.): *Form Matters* Köln, Verlag der Buchhandlung Walther König, 2009

RILEY, Terence – BERGDOLL, Barry: *Mies in Berlin – Ludwig Mies van der Rohe: die Berliner Jahre 1907-1938* München, Prestel Verlag, 2001

MARQUEZ, Fernando – LEVENE, Cecilia – LEVENE, Richard (szerk.): *David Chipperfield 2006-2014, El Croquis* 2016. 22.

WEISSE, Ina – BÖHM, Felix von: *Neue Nationalgalerie (A Documentary by Ina Weisse)* (2017)

WIESMANN, Gerrit: *When a Star Architect Wants You Not to See His Work*, *New York Times* <https://www.nytimes.com/2017/09/27/arts/design/david-chipperfield-berlin-new-national-gallery.html>

(Utolsó elérés: 2019. 10. 27)

JASPERS, Martin: *The Neue Nationalgalerie: the Refurbishment of a Modern Monument*, *Docomomo* <https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/the-neue-nationalgalerie-the-refurbishment-of-a-modern-monument> (Utolsó elérés: 2019. 10. 27)

SMITH, Paul: *Jede Stadt hat Geschichte – Berlin fast zu viel*, *Die Welt* <https://www.welt.de/icon/design/article140838665/Jede-Stadt-hat-Geschichte-Berlin-fast-zu-viel.html>

(Utolsó elérés: 2019. 10. 27)

Freunde der Nationalgalerie – Film zur Ausstellung <https://www.youtube.com/watch?v=d3lHYf9v744> (Utolsó elérés: 2019. 10. 27)

REDECKE, Sebastian: Die Sanierung der Neuen Nationalgalerie, *Bauwelt*
<https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/die-sanierung-der-neuen-nationalgalerie> (Utolsó
elérés: 2019. 10. 27.)

MERIN, Gili: David Chipperfield's "Sticks and Stones" Toys with Van Der Rohe's Bones in Berlin,
ArchDaily
[https://www.archdaily.com/552553/david-chipperfield-s-sticks-and-stones-toys-with-van-der-rohe-s-
bones-in-berlin](https://www.archdaily.com/552553/david-chipperfield-s-sticks-and-stones-toys-with-van-der-rohe-s-bones-in-berlin) (Utolsó elérés: 2019. 10. 27)

Form vs Function. Mies und das Museum – David Chipperfield beszéde
https://davidchipperfield.com/bibliography/essays/mission_statement (Utolsó elérés: 2019. 10. 27.)